

DARIUSZ TKACZEWSKI

Polska, Katowice

**CZESKIE I POLSKIE SOMATYZMY Z LEKSEMAMI
HMAT/DOTYK I KŮŽE/SKÓRA (SYMBOLIKA
I EKWIWALENCJA WZAJEMNA)**

ABSTRACT:

Czech and Polish somatic phraseological units with lexemes *hmat/dotyk* (“touch”) and *kůže/skóra* (“skin”) (symbolism and mutual equivalence)

The use of names of senses and sense organs as a basic component of so-called somatizms, i.e. phraseological units referring to human (animal) body/organism and its functions has a long history which goes back to ancient times. As a linguist and a Slavic studies specialist, the author of this article examines the fact that such phraseological expressions exist in closely related languages and investigates the issue of their equivalence – their mutual translatability. Phraseological expressions play an essential role in the teaching of Czech or Polish and in the work of translators of these languages, since learning, active knowledge and awareness of the content of rich phraseology, which has great semantic significance, are equally important as the knowledge of the vocabulary. In the course of the investigation, the author of this article indicates the meaning, sense and symbolism of taste and the tongue in world cultures, excerpts 40 (2+38) Czech and Polish phrasemes (without proverbs) containing these lexemes from available ‘classic’ dictionaries in which the particular sense *hmat/dotyk* (“touch”) and sense organ *kůže/skóra* (“skin”) make the main entry, orders and compares them in terms of equivalence, and presents the quantitative statistical data and the typology by means of three graphs.

KEY WORDS:

Czech/Polish – lexemes *hmat/dotyk* (“touch”) and *kůže/skóra* (“skin”) – symbolism – somatic phraseological units – mutual equivalence.

Przy nauce bliskopokrewnego języka obcego – w tym przypadku czeskiego czy polskiego oraz w pracy tłumaczy takich języków, ważną rolę semantyczną odgrywa bogata frazeologia, której poznawanie i czynna znajomość oraz świadomość treści i ich ekwiwalentność ma istotne znaczenie. Wiele frazeologizmów tworzonych jest bowiem spontanicznie i niezależnie w naszych językach, jednak najczęściej charakterystyczne jest ich podobieństwo, które wynika zazwyczaj z podobnego obserwowania świata przez użytkowników danego języka oraz odbierania zjawisk otaczającej natury. Stosowanie nazw zmysłów i narządów zmysłów jako podstawowego komponentu w tzw. **somatyzmach**, czyli związkach frazeologicznych dotyczących ludzkiego (zwierzęcego) ciała/organizmu i jego funkcji, ma bogatą historię sięgającą czasów antycznych. Tego charakteru wyrażenia pojawiają się także w **przysłowia**ch i **sentencjach**, zwanych „**złotymi myślami**“ lub „**skrzydlatymi słowami**“. Również nasze języki, czyli czeski i polski, mają w tym zakresie wielce bogatą tradycję. Nowoczesne założenia teoretyczne i metody opisu tego typu konstrukcji leksykalnych stworzono na przełomie XIX i XX wieku, zaś znaczący wkład w teoretyczną charakterystykę ich inwentarza włożyli także badacze z krajów słowiańskich,¹ w tym Polski i Czech.² Dla slawisty-językoznawcy ciekawym obiektem badań wydaje się sam fakt występowania takich połączeń frazeologicznych w językach bliskopokrewnych, jak również ich ekwiwalencja – wzajemna przekładalność takowych.

Poszczególne zmysły³ oraz ich narządy zajmują w kulturach narodów o podobnych tradycjach historycznych i religijnych (wynikających z ich wspólnego

¹ Warto tu wspomnieć o dokonaniach językoznawców radzieckich, którzy w 2. połowie XX w. prowadzili intensywne i rozległe badania teoretyczne, opracowujące typologię i metodologię oraz zmierzające do wydzielenia frazeologii jako odrębnego działu nauk lingwistycznych. Do grona tych wybitnych badaczy należą: Viktor V. Vinogradov, Nikolaj V. Šanskij i Aleksandr V. Kunin. [Encyklopedia językoznawstwa ogólnego 1999]

² Do grona zasłużonych badaczy frazeologii w Czechach i Słowacji (Czechosłowacji) należą: Josef V. Bečka (Slovesná rčení a sousloví, 1934), Jaroslav Zaorálek [Zaorálek 1947], Jaroslav Bauer, Oldřich Man (Ustálená spojení a frazeologické jednotky, jejich podstata i hranice, 1952), Viktorie Láparová, Vladimír Šmilauer (Nauka o českém jazyku, 1972), František Čermák i Jiří Hronek [Slovník české frazeologie a idiomatiky 1994] oraz Elena Smiešková, Viera Budovičová i Jozef Mlacek, zaś w Polsce: Antoni Krasnowolski, Stanisław Szober, Stanisław Skorupka (Słownik frazeologiczny języka polskiego, 1967–68), Witold Doroszewski (Słownik języka polskiego, 1958–69). Warto w tym miejscu wspomnieć o cennych czesko-polskich i polsko-czeskich opracowaniach synchronicznych badaczy obu krajów, jak np.: Mieczysława Basaja i Danuty Rytel [Basaj, Rytel 1981], Haliny Pietrak-Meiser [Pietrak-Meiser 1993], Teresy Z. Orłoś i Joanny Hornik [Orłoś, Hornik 1996], Ewy Mrhačovej i Renáty Ponczovej [Mrhačová, Ponczová 2004] oraz E. Mrhačovej i Mieczysława Balowskiego [Mrhačová, Balowski 2009], jak również najnowsza publikacja Jany Raclavské i kol. (*Pes v jazyce a myšlení. Sonda do slovanské frazeologie a idiomatiky*, 2015).

³ W światowej ikonologii zmysły określane są także jako *czucia* i przedstawiane są w postaci symbolizującej figurę ubranego na białą młodzińca, mającego na głowie rozpostartą pajęczynę, w otoczeniu kolejnych postaci, czy raczej zwierząt-symboli, a więc Małpy, Sępa, Odyńca i Rysia, czyli

„rodowodu genetycznego“ lub sąsiedztwa) wyraźne znaki nie tylko językowe, ale również ważne symbole kulturowe czy społeczne pojawiające się często w wyobraźni słowiańskich przodków (aczkolwiek nie niejednoznaczne), oznaczając/nazywając często inne dla poszczególnych użytkowników języka rzeczy, pojęcia, skojarzenia i wierzenia. Współczesna polska i czeska kultura przejęła te „odwieczne symbole“ jako żywe i oczywiste, jednak zdajemy sobie sprawę, że nazwy te (czy raczej ich sens) są wieloznaczne, często nieokreślone i mgliste.

Hmat*⁴/*dotyk* i *kůže/skóra jako leksemy i wyrazy tekstowe stają się istotnymi znakami językowymi, a co za tym idzie ważnymi symbolami kulturowymi i społecznymi w kulturach Słowian, a więc także Czechów i Polaków. Przystępując do opisu na podstawie badań sensu pojęć i wyrazów *hmat/dotyk* i *kůže/skóra* oraz w dalszej kolejności frazeologizmów somatycznych z ich udziałem, należy przypomnieć w pierwszej kolejności znaczenie leksykalne tych słów, a także równolegle uswiadomić sobie tę podstawową, klasyczną czy wręcz kanoniczną lub wzorcową symbolikę opisywanego zmysłu dotyku (*hmat*) i skóry (*kůže*) jako narządu zmysłu dotyku, co jest zazwyczaj śladem czy odbiciem antycznej kultury w naszych słowiańskich kulturach narodowych – polski lub czeski sens tych słów pokrywa się z tym uniwersalnym, tradycyjnym antycznym znaczeniem, przyjętym przez większość kultur i języków europejskich.⁵ Zanim przeanalizujemy symbolikę tych dwóch nazw, skupmy się nad ich znaczeniem ściśle leksykalnym, przywołując współczesne definicje leksemów z najbardziej wiarygodnych źródeł internetowych, a więc ze *Słownika języka polskiego PWN* [Słownik języka polskiego PWN 2013] i czeskiego *Slovníka spisovného jazyka českého* [Slovník spisovného jazyka českého 1989].⁶ Z oczywistych względów w niniejszym artykule najistotniejsze jest znaczenie somatyczne ujęte we wspomnianych już tzw. somatyzmach, a więc frazeologizmach oraz innych ustalonych związkach wyrazowych i zdaniowych odnoszących się do ciała ludzkiego (zwierzęcego) i jego funkcji życiowych. W przywołanych źródłach interesujące nas wyra-

zwierząt, które to w potocznym przekonaniu posiadają poszczególne zmysły bardziej doskonale, wyostrzone lub usubtelnione w porównaniu z człowiekiem. [Ripa 2013: 241–242, 432], [Kopaliński 2006: 216–218, 443–445].

⁴ Synonimicznie także używany jest leksem *dotek* [Siatkowski, Basaj 1991: 108].

⁵ Symbolika nie tylko badanych leksemów jest w rzeczywistości bardzo bogata i zazwyczaj jej interpretacja może być swobodna lub niejednoznaczna. Niniejszy artykuł ze względów swych ram formalnych prezentuje tylko symbolikę podstawową. Szerzej taką interpretację traktują źródła wielce przydatne do takiego opisu, do których z pewnością możemy zaliczyć *Słownik symboli i Słownik mitów i tradycji kultury* Władysława Kopalińskiego [Kopaliński 2006], [Kopaliński 2011] oraz *Leksykon: znaki Świata, Omen, przesąd, znaczenie* Piotra Kowalskiego [Kowalski 1998].

⁶ W tym przypadku zawarto przykłady bogatej kombinatoryki tego wyrazu (idiomów i frazeologizmów z jego udziałem), co w niniejszym artykule zostało pominięte w definicjach przytoczonych z tego źródła.

zy – zmysł *dotyk* (*hmat/dotek*)⁷ i jego organ *skóra* (*kůže*)⁸ mają współcześnie bardziej konkretne znaczenie słownikowe i sens, pod warunkiem jednak, że w definicjach tych pominięty zostanie podany tam kontekst frazeologiczny, który bazuje zazwyczaj na korpusie języka. Będzie on omówiony w dalszej kolejności, ma on bowiem charakter pierwszoplanowy w niniejszym artykule.

Dotyk jako jeden ze zmysłów⁹ w kulturach śródziemnomorskich wyobrażany był jako kobieta z odsłoniętym ramieniem, na którym siedzi Sokół zaciskający szpony; obok kobiety na ziemi znajduje się żółw.¹⁰ **Skóra** w kulturach starożytnych i średniowiecznych¹¹ miała szerokie symboliczne znaczenie. Jednym z najważniejszych z nich to cel wyprawy Argonautów, mityczne „**złote runo**“ (czyli skóra wraz z sierścią skrzydlatego, złotego barana *Chrysomallosa*)¹² któ-

⁷ Dotyk – 1) dotknięcie, 2) zdolność odczuwania ucisków wywieranych na powierzchnię ciała. [Słownik języka polskiego PWN 2013];

Hmat – 1) *smysl, kterým se unímá dotyk; uvědomování si jakosti povrchu a teploty předmětů tím, že se jich dotýkáme pokožkou, nejl. prstů: h. je jeden z pěti základních smyslů; ústrojí hmatu [...]; h. slepce; pomocí hmatu si utvořit obraz předmětu [...]; 2) hmátnutí, uchopení, sáhnutí [...]; hud. přitisknutí klapky n. uzavření dírky dechového nástroje prstem n. přitisknutí struny prstem k hmatníku; v. též chmat.* [Slovník spisovného jazyka českého 1989];

Dotek – *dotknutí, dotyk: d. ruky; přen. hřejivě d-y slunce; hřejivý d. domova; d. samoty; elektr. kontakt.* [Slovník spisovného jazyka českého 1989].

⁸ Skóra – 1) *zewnętrzná powłoka ciała kręgowców, 2) o własnym życiu, zdrowiu, bezpieczeństwie, 3) przybierana przez kogoś postać, 4) produkt otrzymywany ze skóry niektórych zwierząt przez odpowiednie wyprawienie; też: wyprawiona skóra zwierząt futerkowych, 5) zewnętrzná powłoka owoców, wierzchnia warstwa chleba, mięsa itp., 6) kurtka, płaszcz z wyprawionej skóry zwierzęcia.* [Słownik języka polskiego PWN 2013];

Kůže – 1) *pokrývka těla obratlovců (...): 2) jirchářský n. koželužský zpracovaná zvířecí kůže (...); 3) kožišina (...); 4) ob. věc nějak se podobající kůži, nějak připomínající kůži (např. slupka u ovoce ap.) (...); 5) ob. expr. člověk vychytralý, líný ap. (...); → zdrob. kožka, kůžka v. t., kůžička v. t.* [Slovník spisovného jazyka českého 1989].

⁹ ZMYSLY. Egzegeci biblijni rozróżniali tradycyjnje 7 zmysłów, por. Eklezjatyk, 17, 5: rozum, mowa, smak, wzrok, słuch, węch i dotyk, późniejsza tradycja uwzględniła tylko 5 ostatnich, przy czym w zakresie odbieranych zmysłami wrażeń wchodziły: dla smaku – kwaśność, słoność, gorzyc, słodycz, alkaliczność, metaliczność; dla wzroku – światło, kolor (intensywność), kształt, odległość; dla słuchu – dźwięk, szmer, ton (intensywność), kierunek; dla węchu – wonie, aromaty, zapachy; dla dotyku – ucisk, zimno, ciepło, ból. Obecnie zalicza się do kategorii zmysłów również zmysł równowagi i zmysł kinestetyczny (czucie pozycji i ruchów części ciała względem siebie); wyodrębnia się też ze zmysłu dotyku zmysł temperatury (czucie ciepła i zimna). Przytomność, świadomość. Popęd płciowy. Odchodząc od zmysłów tracić przytomność, rozum, z rozpacz, niepokoju, obawy, zdenerwowania itp. Pomieszanie zmysłów choroba psychiczna, obłąd. Postradać, stracić zmysły oszaleć, zwariować, zachorować psychicznie. Szósty zmysł intuicja, szczególna wrażliwość... [Kopaliński 2011: 1490].

¹⁰ [Ripa 2002: 241–242].

¹¹ Opisywana symbolika została zaczerpnięta z dzieł [Kopaliński 2011], [Kopaliński 2006], [Kowalski 1998].

¹² *Chrisomallos* (od strgr. *chrisos* 'baran' + *mallos* 'złotowłosa') został zesłany przez Zeusa uciekającym dzieciom Atmasy – Helle i Fryksosowi. Fryksos zaś złożył go w ofierze Zeusowi. Godny zanotowania jest fakt, że w niektórych krajach Azji wykorzystywano skóry baranów do wylawiania

re było powieszona na dębie w gaju Aresa i pilnowane tam przez smoka. Tę cenną skórę zabrał stamtąd Jazon.¹³ Skóry cennych zwierząt futerkowych były w starożytności i średniowieczu cenionym środkiem płatniczym (także w Polsce), o czym świadczy *kuna* – nazwa „historycznej waluty“ używanej w dawnej Chorwacji. Cenna w Polsce była wówczas **skóra łosia**, z której (korzystając z jej wodoodporności) robiono części ubioru wojskowego: oficerskie spodnie, buty z cholewami i rękawice oraz słynne kubraki, tzw. *kolety*. W błędnych interpretacjach opowieści biblijnych wierzono, że **ciemna skóra** była znakiem potępionego Kaina, gdyż to Bóg zmienił kolor skóry Kaina na czarny, aby można go było łatwo rozpoznać; Kain został wyklęty przez Boga, dlatego ciemna skóra była dla wielu znakiem przekleństwa, a nawet „znak Kaina“ był i jest usprawiedliwieniem niewolnictwa oraz dyskryminacji ludzi czarnych.¹⁴ Z kolei **jasna skóra** i **blada cera** w wielu regionach Azji traktowana jest jako najwyższy standard piękna. Skóra bywa sztucznie rozjaśniana przez kobiety i mężczyzn (po goleniu) za pomocą kremów i specjalnych preparatów, dlatego też **opalenie na słońcu** i w solarium jest w Azji niepopularne, wręcz niestosowne. Pierwszym z atrybutów św. Bartłomieja¹⁵ jest skóra, z której według tradycji męczennik został żywcem obdarty, zaś kolejnymi symbolami są nóż rzeźnicki (którym apostoł według legendy miał służyć oprawcom; na obrazach święty najczęściej trzyma go w ręce) oraz księga (symbol jego działalności ewangelizacyjnej). Także w czeskiej historii istnieje pewien sym-

drobin złota z rzeki, a taka technika była znana także w Polsce, nad złotonośnymi strumieniami w Górach Izerskich. Takie pokryte drobinami złota runo suszono następnie w słońcu, a złoty pył był strzepywany przed ponownym zanurzeniem skóry w wodzie, czy też rozpuszczano rtęcią i amalgamatem destylowanym lub wyprażano zbierając potem stopiony kruszec. [Estreicher 1984: 101–114].

¹³ Zgodnie z opinią Karola Estreichera interpretowanie mitu jako wyprawy po skórę barana jest prawdopodobnie nieprawidłowe. Używane wówczas w starożytności w rejonie Morza Czarnego pierwsze złote i srebrne monety miały kształt zminiaturyzowanej zwierzęcej skóry. Tak więc Jazon wyprawiał się do Kolchidy nie po czarodziejską skórę, lecz po „prawdziwy skarb“, czyli stos złotych monet. [Estreicher 1984: 101–114].

¹⁴ Takie tłumaczenie „znaku Kaina“ i wykorzystywanie go jako wymówki dla rasizmu czy dyskryminacji i prześladowań jest całkowicie niebiblijne, gdyż nigdzie w hebrajskich pismach nie ma odniesień do koloru skóry, a przekleństwo Kaina (4. rozdział 1 *Księgi Mojżeszowej*) dotyczyło jedynie Kaina. Stąd nieuzasadnione jest twierdzenie, że przekleństwo Kaina było przenoszone na jego potomków, zaś oni mieli ciemną skórę. [Encyklopedia Biblijna 2004: 7]

¹⁵ Legenda związana ze św. Bartłojem mówi, że udało mu się nawrócić Polimpiusza (brata władcy Armenii), co bardzo rozgniewało króla Astiagesa, który nakazał uwięzić Bartłoję. Apostoł został pojmany i poddany torturom, aby zmusić go do wyrzeczenia się nauk Chrystusa. Kiedy tortury nic nie dały, król nakazał go ukrzyżować, a potem ściąć mieczem. Według legendy męczennik przed śmiercią (którą przypuszczalnie datuje się na 70 rok) został żywcem obdarty ze skóry. [Rie-necker, Maier 2001: 524].

bol – słynny **bęben wykonany ze skóry Jana Žižki**, który zmarł w 1424 r. podczas zarazy w Přebyslavi.¹⁶

Skóra każdego z nas to jednocześnie nasza „wieczna powłoka“ i „codzienna wizytówka“. W naszym kręgu kulturowym (i w wielu innych stronach świata) do jej upiększenia i ulepszenia stosowany jest od wieków **makijaż** twarzy lub malowanie części ciała, którego celem było i jest podkreślanie cech urody, które pozwalają wpisać się w panujące wzorce piękna oraz w prozaiczny sposób tuszują (subiektywne) mankamenty urody i wyglądu. Makijaż to „środek zdobniczy“ chwilowy i zmienny (istnieje jednak także **makijaż permanentny**), zapewnia oryginalne wyrażenie swej osobowości i wzorców piękna, ale jednocześnie daje możliwości częstych zmian. Formą najbardziej trwałą zdobienia (i najczęściej nieodwracalną) jest **tatuaż**¹⁷ skóry, który wraz z makijażem niesie mnóstwo znaczeń i symboli, sygnalizując status społeczny, seksualność, przynależność do określonej ograniczonej grupy. W kulturach pierwotnych tatuaż¹⁸ jako znakowanie ciała miał charakter obowiązkowy i zbiorowy, był to rodzaj ubioru, znak rozpoznawczy „swój/obcy“ czy zbiór informacji o jednostce wpisywanych w jego skórę.¹⁹ Znaki w tatuażu to amu-

¹⁶ Jan Žižka z Trocnova (1360–1424) – czeski bohater narodowy, przywódca i strateg taborytów w czasie wojen husyckich, jeden z najwybitniejszych dowódców wojskowych w historii, który nie przegrał żadnej bitwy, a stosowane przez niego nowatorskie rozwiązania znacznie wyprzedzały swoje czasy i ówczesną myśl wojskową. Uznawany jest za „wynalazcę“ czołgów – wozów opancerzonych, uzbrojonych w niewielkie działa i rusznice. Po śmierci Jana Žižki na jego polecenie zdjęto z jego ciała skórę i wykorzystano ją do wykonania bębna, który był talizmanem „armii sierotek“. Bęben został utracony w trakcie wyprawy na Ziemię Kłodzką w 1428 r.

¹⁷ „Samo słowo pochodzi od tahitańskiego tatau, czyli znak. Odkrycia na Morzach Południowych, gdzie tatuaż doprowadzono do perfekcji, przyniosły tę modę do Europy w XVIII wieku. Było to tylko odświeżenie zwyczaju sięgającego czasów przed historycznych. W Egipcie tatuowano się już około 1000 roku p.n.e., a Lukian w II wieku opowiada, że Asyryjczycy zdobili sobie szyje i dłonie tatuażem. U starożytnych Żydów tatuaż miał związek z kultem zmarłych, podobnie jak i obecnie u wielu ludów. (...) Mieszkańcy Wysp Brytyjskich w II wieku wykluwali sobie na skórze postacie zwierzęce, zapewne dla oznaczenia pochodzenia szlacheckiego. Krzyżowcy w XII wieku tatuowali sobie znak krzyża. W późnym średniowieczu teologowie potępili tatuaż jako dzieło diabła.“ [Kopaliński 2004: 152].

¹⁸ „Rozróżnia się dwie techniki tatuażu. Ludy o jasnej skórze wolą nakłuwać skórę igłą, cierniem, szpiczastą kością lub drewnianym grzebieniem dla uzyskania pożądanego rysunku, który otrzymuje się przez wcieranie w nakłute miejsce farby indygowej, sadzy lub innych barwników (...) Ludy ciemnoskóre, dla których tatuaż nakłuwany na ciemnym tle nie jest widoczny, stosują technikę cięcia skóry, i to głębokiego, często aż do kości. Ci, których zadawała delikatny, jedwabiście lśniący rysunek, stosują na nacięcia gorącą wodę i masło, co prowadzi do szybkiego zablizniania się. Można przez użycie pewnych soków roślinnych lub gliny utrudnić gojenie się ran, aby osiągnąć szerokie i głębokie blizny lub twarde guzy, znane pod nazwą keloidów.“ [Kopaliński 2004: 152].

¹⁹ „Geneza zwyczaju tatuowania jest przedmiotem wielu antropologów, którym, rzecz prosta, owo wyjaśnienie, że tak jest ładnie, nie wystarcza. Większość plemion afrykańskich miała swoisty, oryginalny typ tatuażu, będący oznaką przynależności do plemienia, a zatem wiążący jednostkę w sposób nierozzerwalny, na całe życie, ze swoją społecznością. Próby wyłamania się z niej, emi-

lety zapewniające zdrowie i ochronę przed złymi mocami, symbole przejścia kolejnych etapów życia, dojrzałości seksualnej lub dorosłości. W starożytnej Grecji (a potem także Rzymie) wzorem barbarzyńców tatuaż stosowano jako sposób kontroli społecznej poddanych, do oznaczania obcych i innych, w tym niewolników i przestępców, którym także wypalano piętno żelazem na skórze (czole, ramieniu lub udzie) odpowiednie znaki jako symbol winy, własności lub napiętnowania/potępienia (np. prostytutki). Od dawnych czasów dobrowolnie tatuowali się oddani sprawie i stojący „po właściwej stronie“ żołnierze, żeglarze i marynarze oraz kryminaliści, dla których taki tatuaż przedstawiał być piętnem, lecz stawał się raczej ich „przestępczym C.V.“ i znakiem pozycji w więziennej hierarchii. Z biegiem czasu zwyczaj tatuowania skóry rozpowszechnił się wśród klasy robotniczej, pijaków, artystycznej bohemy, potem subkultur młodzieżowych jako znak buntu (hipisi, rockmeni, gangi). W czasach współczesnych tatuaż to element kultury konsumpcyjnej i mody symbolizujący przynależność do subkultur, będący formą wyrazu artystycznego czy bardziej zindywidualizowanym sposobem samookreślenia się.²⁰ To świadome oznaczanie siebie (czy raczej swej skóry), które można często traktować nie jako oryginalne zdobienie siebie, lecz niejednokrotnie oszpecanie się i samookaleczanie, gdyż *De gustibus non est disputandum...*

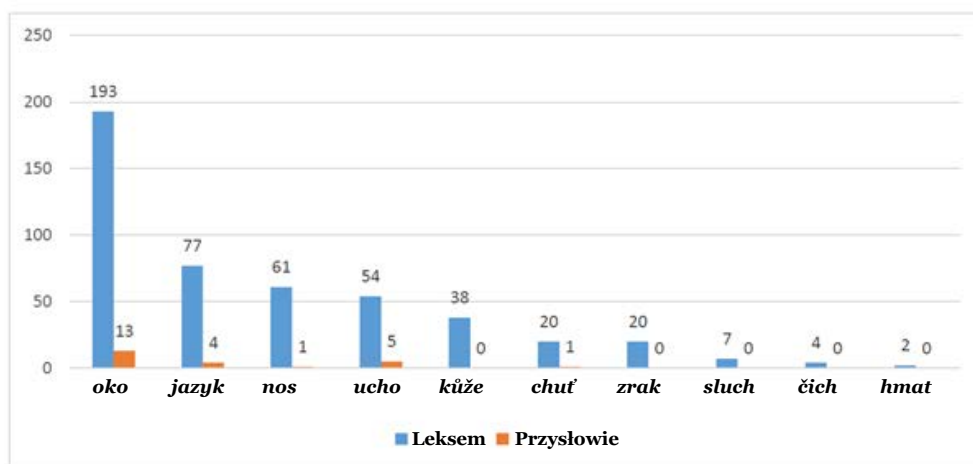
* * *

W ramach szerszych badań frazeologicznych wyekscerpowano 476 czeskich i polskich somatyzmów z dostępnych „klasycznych“ źródeł słownikowych takiego charakteru, do których zaliczymy słownik pod red. F. Čermáka i J. Hronka [Slovník české frazeologie a idiomatiky 1994], *Lidová rčení* [Zaorálek 1947], *Lidské tělo v české a polské idiomatice* [Mrhačová, Ponczova 2004], *Slovník frazeologický česko-polski* [Pietrak-Meiser 1993], *Slovník frazeologický česko-polski* [Basaj, Rytel 1981] oraz *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów* [Orłoś, Hornik 1996], *Česko-polský frazeologický slovník* [Mrhačová, Balowski 2009]. Zebrany materiał językowy w postaci ustalonych wyrażen frazeologicznych o znaczeniu somatycznym został uporządkowany w sposób rzeczowy i alfabetyczny, wykluczający powtórki. W tego typu kon-

gracji, szukana nowej ojczyzny, są nie do pomyślenia, bo tatuaż będzie zawsze sygnałem obcości w nowym otoczeniu. Także bractwo mężczyzn, związki siostrzane kobiet i tajne stowarzyszenia wycinały swym sprzyśniętym znakom na skórze, wiążące ich z sobą na zawsze. Tylko śmierć może być wystarczającym powodem wystąpienia ze związku. Wytatuowany symbol był wyrazem wzajemnej zależności wszystkich uczestników.“ [Kopaliński 2004: 152].

²⁰Tatuaż postrzegany jako zajęcie typowo „męskie“, symbol odporności na ból, odwagi oraz innych atrybutów stereotypowo przypisywanych mężczyznom. Blizny na ciele mężczyzny przynoszą mu chwałę, kobiecie odbierają piękno. Kobiety czynią się „brzydkimi“ w odniesieniu do konwencjonalnych standardów piękna, by wyrazić w tej formie bunt lub wyraźnie wyróżnić się.

strukcjach leksykalnych (frazologicznych) poszczególne zmysły i narządy zmysłów stanowią hasło główne, tworząc logiczne pary z ich udziałem w następującej kolejności: *nos* i *čich* (węch), *kůže* (skóra) i *hmat* (dotyk), *jazyk* (język) i *chut'* (smak), *ucho* i *sluch* (słuch) oraz *oko* i *zrak* (wzrok). Ten wyjściowy roboczy wykaz²¹ został także wzbogacony o zasób sentencji i „skrzydlatych słów“ związanych z badanym zagadnieniem. Ciekawie przedstawiają się proporcje statystyczne 476 zbadanych frazeologizmów somatycznych oraz 24 przysłów związanych z nimi, a także ranking ilościowy tychże, co ilustruje poniższy wykres/graf nr 1.

Źródło: obliczenia własne

Wykres nr 1

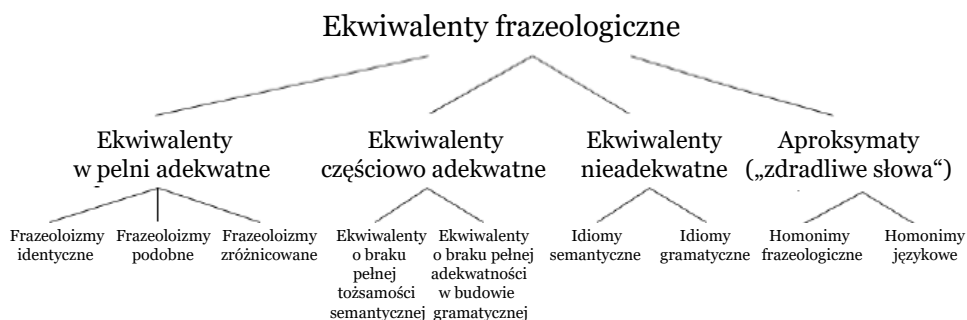
Ranking ilościowy leksemów (zmysły i narządy zmysłów) w czeskich frazeologizmach i przysłowiach

Leksem *hmat* (dotyk) zaobserwowano tylko w 2 czeskich frazeologizmach, np.: 1. • *být/jít na hmat/na hmátku* (dobrze się sprzedawać // jakiś towar ma zbyt), 2. • *na první hmat něco udělat* (zrobić coś natychmiast/zaraz), zaś *kůže* (skóra) aż w 38, a więc: 1. • *bát se o svou kůži* (bać się o swoją skórę), 2. • *být/vězet v něčí kůži* (być w czyjejś skórce), 3. • *div nevyli z kůže // moct vyletět z kůže* (wyjść/wychodzić ze skóry /coś kogoś zdenerwowało/), 4. • *dostat se někomu na kůži* (dobrać się ko-

²¹ Dużym wyzwaniem dla badacza sporządzającego taki wykaz stanowi znalezienie ekwiwalentnego, dosłownego znaczenia/sensu danego frazeologizmu w obu językach oraz właściwe „obustronne“ przyporządkowanie stylistyczne danej jednostki frazeologicznej, co nie zawsze jest możliwe, stąd nierzadko pojawić się tu mogą idiomy nieprzekładalne lub niedopasowane stylistycznie w obu językach, w takim przypadku możliwe jest tylko podanie opisowego znaczenia (sensu) cytowanego związku frazeologicznego.

muś do skóry), 5.● **dostává/má / něco mu nahání husí kůží** (dostaje gęsiej skórki), 6.● **drát/stahovat někomu kůži z těla** (obdzierać kogoś ze skóry), 7.● **dřít (svou) línou kůži ležením** (objąć się), 8.● **chránit svou kůži** (troszczyć się o swoją własną skórę / pilnować swej /własnej/ skóry), 9.● **chtít něčí kůži** (chcieć / żądać czyjejs głowy), 10.● **jde mu o kůži** (idzie o jego skórę), 11.● **je to kůže líná // válet se na líné kůži** (jest to śmierdzący leń/obibok / kawał próżniaka), 12.● **kost a kůže** (skóra i kości), 13.● **ležet na líné kůži** (leżeć do góry brzuchem), 14.● **mít hroší (tvrdou) kůží // mít kůži jako hroch** (mieć grubą skórę / być gruboskórnym), 15.● **mít něco / někoho hluboko pod kůži** (nosić coś głęboko ukryte w sobie / ciągle nad czymś rozmyślać), 16.● **mocť vyліtnout // div nevyліtnout z kůže** (móc wyjść z siebie/ wściekać się (ktoś się tak zdenerwował, że o mało nie „wyszedł z siebie“ /ze skóry/), 17.● **mohl (vzteky) z kůže vyletět (vyskočit)** (omal nie wyszedł ze skóry), 18.● **nasazovat (zbůhdarma) vlastní kůži za něco** (narażać /swoją/ skórę / nadstawiać za coś karku /skóry), 19.● **naskakuje mu husí kůže** (dostaje gęsiej skórki), 20.● **nastavovat kůži** (nadstawiać /swojej/ własnej skóry/ narażać /swoją/ własną skórę), 21.● **nečitit se ve své vlastní kůži** (nie czuć się w swojej skórze), 22.● **nechtit být v kůži někoho** (nie chcieć być w czyjejs skórze / nie zazdrościć komuś jego urzędu, położenia, itp.), 23.● **není ve své kůži** (jest w nieswojej skórze), 24.● **nést / nosit svou kůži na trh** (nadstawia swojej skóry/własną głowę/ narażać się /swoją własną skórę), 25.● **pocítit/poznat/zkusit/zažit něco na (své) vlastní kůži** (odczuć coś/doświadczyć czegoś na swojej /własnej/ skórze), 26.● **podšitá kůže** (szczwany jak lis / lisem podszyty) 27.● **prodat//neprodat svou kůži lacino** (łatwo, bez walki zrezygnować // nie zrezygnowa łatwo, bez walki), 28.● **proniknout/zmoknout (až) na kůži** (przemoknąć do suchej nitki), 29.● **smát se pod kůži** (śmiać się w duszy), 30.● **spát jako na psí kůži** (spać jak zając /pod miedzą), 31.● **stáhnout/sedřít někomu/z někoho kůži (z těla)** (obedrzeć kogoś ze skóry // żyłować kogoś do ostatniej skóry), 32.● **starat se jen o svou kůži** (troszczyć się tylko o swoją skórę /o siebie), 33.● **svézt se někomu po kůži** (zganić/zwymyślać/obsztorcować kogoś / udzielić reprimendy), 34.● **vrátit se s celou kůží** (wynieść cało skórę / wyjść z czegoś cało), 35.● **vyprášit/vyprat někomu kůži** (przetrzepać komuś skórę), 36.● **vyváznout se zdravou kůží** (wynieść cało skórę // wyjść z czegoś cało), 37.● **vžít se do něčí kůže** (wejść w czyjąś skórę // wyobrazić siebie w czyimś położeniu), 38.● **zachránit jen holou kůži // zachránit si kůži** (tylko życie ocalić, wszystko inne stracić).

Ciekawym problemem związanym z badanym zagadnieniem wydaje się problematyka ekwiwalentności czeskich i polskich frazeologizmów, o których mowa. Według Haliny Pietrak-Meiser „za ekwiwalent uważane są dwa frazeologizmy, które odznaczają się identycznym znaczeniem a także zabarwieniem stylistycznym. Istnieje duże zróżnicowanie od ekwiwalentów identycznych poprzez podobne aż po nieprzekładalne. Trzy podstawowe grupy tworzą 1. ekwiwalenty w pełni adekwatne, 2. ekwiwalenty częściowo adekwatne oraz 3. ekwiwalenty nieadekwatne“ [Pietrak-Meiser 1985: 189–190]. Bazując na powyższej opinii, można przedstawić wspomniane typy wraz z bardziej szczegółowym podziałem, co obrazuje poniższy wykres/graf nr 2.

Źródło: opracowanie własne

Wykres nr 2

Typologia ekwiwalencji czeskich i polskich frazeologizmów somatycznych

Przypomnijmy w dużym skrócie podstawowe cechy poszczególnych kategorii.²² Pierwszy typ frazeologizmów w dwóch językach – **ekwiwalenty w pełni adekwatne** charakteryzują się pełną tożsamością znaczeniową oraz identycznym zabarwieniem stylistycznym, tak więc frazeologizmowi czeskiemu odpowiada w polszczyźnie frazeologizm o strukturze identycznej; w tym zbiorze frazeologizmów stosowany jest również kolejny podział

²²Szczegółowa charakterystyka wszystkich przedstawionych w grafie nr 2 kategorii frazeologizmów somatycznych z licznymi przykładami przedstawiono w artykule [Tkaczewski 2017: 183–193].

na grupy (podtypy) jednostek frazeologicznych: 1) identyczne²³, 2) podobne²⁴ i 3) zróżnicowane.²⁵

Typ drugi – **ekwiwalenty częściowo adekwatne** obejmuje takie wyrażenia i zwroty frazeologiczne w czeszczyźnie, dla których w polszczyźnie nie istnieją dokładne odpowiedniki frazeologiczne.²⁶ Częściowa adekwatność obecna jest również w sytuacji, gdy w czeszczyźnie napotkamy dwa lub kilka synonimicznych związków frazeologicznych, jednak w polszczyźnie brak jest takich synonimów. Z podobną sytuacją mamy do czynienia, gdy napotkamy frazeologizmy porównawcze, gdzie część porównywana jest identyczna

²³Grupa identycznych jednostek frazeologicznych obejmuje takie frazeologizmy, które w obu językach posiadają taki sam układ leksykalny i taką samą budowę gramatyczną, jednak należy przy tym zaznaczyć, że tolerowane są w tym wypadku oczywiste w obu językach różnice fonetyczne oraz niezgodności brzmieniowe, gdy mamy do czynienia z wyrazami różnymi genetycznie. Do identycznych jednostek frazeologicznych – wzorcowych czy też idealnych typów ekwiwalentnych – zaliczymy więc frazeologizmy odpowiednie formalnie (typ: zwrot=zwrot, wyrażenie=wyrażenie) oraz oparte jednocześnie na identycznych modelach gramatycznych. Należy w tym wypadku wymienić także internacjonalizmy, a właściwie europeizmy – specyficzny zbiór identycznych frazeologizmów, wyrażań i zwrotów wywodzonych z mitologii, dziejów antycznych czy biblii (tzw. bibliizmy), czyli „skrzydlatych słów“, które spotkać można także w pozostałych językach europejskich.

²⁴Grupa druga – podobne jednostki frazeologiczne – obejmuje wyrażenia i zwroty mające identyczne znaczenie, z tym że podobieństwo struktury i obrazowości jest również zachowane, jednak widoczne są pewne różnice w strukturze (składzie) leksykalnej i budowie gramatycznej. Różnice leksykalne w tych związkach polegają na częściowej identyczności i częściowej niezgodności ich składu; różnica spoczywa zazwyczaj w odmienności jednego komponentu, jednak różniące się między sobą komponenty (którymi mogą być wszystkie części mowy [tamże]) są praktycznie synonimami w rozumieniu szeroko pojmowanej synonimii frazeologicznej. Szczególny typ stanowią takie frazemy, w których istnieje swoista „niesymetria“, gdy jednemu z komponentów w czeskich związkach frazeologicznych odpowiadają dwa komponenty w języku polskim, będące dokładnym synonimem czeskiego komponentu, gdyż utworzone są na bazie identycznego rdzenia.

²⁵Trzecia grupa opisywanych frazeologizmów to zróżnicowane jednostki frazeologiczne, które posiadają tożsamość znaczeniową oraz odpowiedność struktury wyrażenia lub zwrotu, jednak określony sens takiego frazeologizmu zostaje wyrażony poprzez różne składniki leksykalne lub poprzez odmienną konstrukcję gramatyczną. Do zbioru tego zaliczymy czeskie idiomy posiadające ekwiwalentne polskie odpowiedniki w postaci frazeologizmu, jednak nieadekwatna jest ich obrazowość.

²⁶Ich częściowa adekwatność rozumiana jest głównie jako brak pełnej tożsamości znaczeniowej między czeskim frazeologizmem a jego polskim odpowiednikiem, a także jako brak analogii formalnej w podstawowych typach: zwrot=zwrot i wyrażenie=wyrażenie. Wyróżnić możemy w tym wypadku jednostki frazeologiczne charakteryzujące się: 1) brakiem pełnej tożsamości semantycznej i 2) brakiem pełnej adekwatności w budowie gramatycznej. Do grupy ekwiwalentów z brakiem pełnej tożsamości semantycznej zaliczymy: 1) frazeologizmy w których polski ekwiwalent nie oddaje dokładnie znaczenia czeskiego frazemu, ale jest mu pokrewny (wyraźne są jego motywacje znaczeniowe) i w przybliżeniu oddaje jego treść (z tym, że niejednokrotnie polskim ekwiwalentem są dwie lub trzy jednostki bliskie znaczeniowo, które traktowane łącznie powinny stać się możliwie najpełniejszym odpowiednikiem frazeologizmu czeskiego), 2) frazeologizmy w których czeska jednostka posiada mniej lub bardziej adekwatny polski odpowiednik w postaci frazemu lub jedynie dosłowne tłumaczenie, ale nigdy związku identycznego.

w obu językach, zaś część porównującą tworzą różne człony bez zachowania wzajemnych paralel.²⁷

Ostatni, typ trzeci frazeologizmów w dwóch językach – **ekwiwalenty nieadekwatne** to sytuacja, gdy czeski związek nie posiada w polszczyźnie żadnego odpowiednika frazeologicznego, identycznego czy podobnego. W tym wypadku stosuje się taki wyjściowy zabieg zastępczy; czeskie wyrażenie musi być w miarę ekwiwalentnie przetłumaczone na język polski, omówione, sparafrazowane opisowo lub też wyjaśnione znaczenie owego frazeologizmu, co czynią często tłumacze w swoich przypisach. Jednak takie komentarze w postaci opisu, luźnego związku wyrazowego lub pojedynczego wyrazu są bardzo niedoskonałe, nie mogą być uznane za ekwiwalenty, nie są bowiem jednostkami frazeologicznymi – podając (tłumacząc) jedynie sens, nie niosą pełnego znaczenia wyjściowego, obcojęzycznego frazeologizmu, gdyż nie uwzględniają obrazowości i ekspresji, podstawowych i najbardziej charakterystycznych cech, a nawet zadań frazeologii. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na dwie szczególne grupy ekwiwalentów nieadekwatnych, tj. 1) idiomy semantyczne²⁸ oraz 2) idiomy gramatyczne.²⁹ Różnice szczególnie widoczne są w związkach częściowo adekwatnych, charakteryzujących się przybliżoną postacią semantyczną, jednak odmienną budową. Odpowiedniki frazeologiczne praktycznie nie istnieją w grupach określanych jako

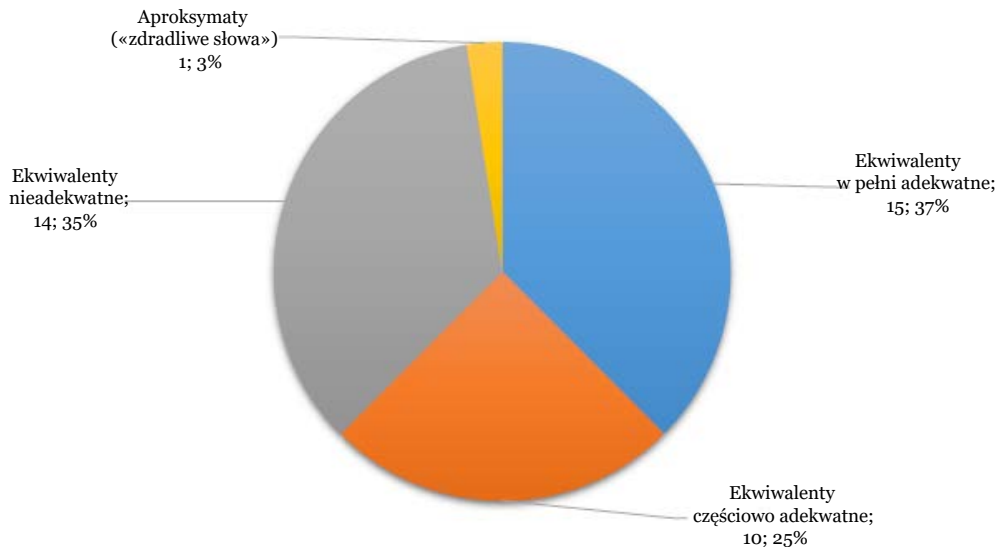
²⁷Taka nieadekwatność pojawia się w obrębie identycznych komponentów leksykalnych i może powodować niewielką odmienną składników, jednak – co warto podkreślić – motywacja semantyczna pozostaje nadal wyraźna i odczuwalna. Wyróżnić w tym wypadku można następujące typy ekwiwalencji: 1) czeskiemu zwrotowi odpowiada polska fraza; 2) czeskiemu zwrotowi odpowiada polskie wyrażenie frazeologiczne lub też 3) czeskiemu wyrażeniu odpowiada polski zwrot frazeologiczny.

²⁸Nieekwiwalentne idiomy semantyczne (w naszym wypadku te wyjściowe czeskie, tłumaczone na język polski) powstają zazwyczaj wtedy, gdy punktem wyjścia są idiomy oparte na realiach danego kraju, nazwach własnych, a czasami gier słownych w języku wyjściowym; stają się one specyficzną grupą idiomów o ograniczonym uzusie, dotyczą one bowiem sytuacji i zjawisk, które znają jedynie członkowie danej społeczności.

²⁹Nieadekwatne (czeskie) idiomy gramatyczne są jednostkami, które posiadają – oprócz cech właściwych dla frazeologizmów – struktury gramatyczne charakterystyczne tylko dla danego języka (w naszym wypadku czeskiego). W grupie ekwiwalentów o braku pełnej adekwatności w budowie gramatycznej zachodzi naruszenie paraleli typologicznej: wyrażenie=wyrażenie i zwrot=zwrot, czyli czeski zwrot zostaje oddany w języku polskim poprzez ten sam obraz (skojarzenie), jednak w postaci frazy lub wyrażenia. Jest ich niewiele, zaś ich (polskimi) odpowiednikami mogą być zwykle przybliżone ekwiwalenty, tłumaczenia lub komentarze. W ich budowie wewnętrznej pojawiają się wyrazy należące także do kategorii obecnych w języku polskim, jednak ich inne wzajemne połączenia wywołują idiomatyczność. Takimi czesko-polskimi różnicami mogą być połączenia czasownika z przymiotnikiem (nie występuje to w polskich związkach), użycie konstrukcji bezprzyimkowej z narzędnikiem (w polszczyźnie odpowiada to konstrukcji z przyimkiem), liczne czeskie konstrukcje typu czasownik+imiesłów itp.

nieadekwatne, co spowodowane jest idiomatycznością związków danego języka, w tym wypadku czeskiego lub polskiego.

Innego charakteru od opisywanych powyżej trzech typów ekwiwalencji z analizowanymi konstrukcjami wyrazowymi (frazologizmami), są **homonimia frazeologiczna** i **homonimy językowe** realizujące czesko-polską pozorną ekwiwalencję językową. W językach bliskopokrewnych istnieje niebezpieczeństwo złudności ekwiwalentów leksykalnych, gdyż identyczne lub bardzo podobne wyrazy w obu językach mogą się różnić pod względem semantycznym czy stylistycznym.³⁰

Źródło: obliczenia własne

Wykres nr 3

Ekwiwalencja czeskich i polskich somatyzmów z leksemem *hmat/dotyk* i *kůže/skóra*

Podsumowując, warto na zakończenie omawiane frazeologizmy somatyczne (z leksemami *hmat/dotyk* i *kůže/skóra*) scharakteryzować pod względem statystycznym. Takie obliczenia utrudnia fakt, że niektóre czeskie somatyzmy posiadają kilka ekwiwalentów w języku polskim (w tym opisy/objaśnienia znaczenia). W tym wypadku należy wziąć pod uwagę tylko znaczenie dosłowne lub najbardziej podobne. Wśród wyekscerpowanych w trakcie badań 40 związków frazeologicznych (zazwyczaj tylko somatycznych), na podstawie bardzo uważnych obliczeń wyróżniono: 15 ekwiwalentów w pełni adekwat-

³⁰Wyróżniamy w zbiorze tego typu homonimów frazeologicznych zwroty – związki werbalne i wyrażenia – związki nominalne, jak również porównania notowane w obu grupach [Orłoś 2005: 114].

nych, 10 ekwiwalentów częściowo adekwatnych, 14 ekwiwalentów nieadekwatnych i 1 aproksymat („zdradliwe słowo/zwrot“), co znalazło swe graficzne odbicie w powyższym wykresie/grafie nr 3.

Ramy niniejszej pracy stawiają formalne ograniczenia, czas więc na konkluzje. Jak wykazały przeprowadzone badania oraz wynikające z nich powyższe zestawienia, a także analiza i charakterystyka przykładów, frazeologizmy somatyczne z udziałem nazw zmysłów i narządów zmysłów – w tym wypadku dotyku (*hmat*) i skóry (*kůže*) – to niejednokrotnie „tłumaczeniowe pole minowe“, gdyż ekwiwalencja takich konstrukcji leksykalnych sprawia kłopoty tłumaczom i zwykłym użytkownikom języka, czemu sprzyja często bardziej „amatorska“ lub intuicyjna ich przekładalność czesko-polska i polsko-czeska. Należy więc pamiętać o tym, że pełna znajomość i świadomość ich wzajemnej ekwiwalencji powinna być niezwykle ważna dla osób bilingwialnych z uwagi na interferencję językową, a także w pracy tłumaczy języka, by nie stworzyć ryzyka niepoprawnego, złego i niejednoznacznego przekładu wspomnianych somatyzmów zwłaszcza w tekstach literackich i publicystycznych.

Jak widać z powyższych analiz i przytoczonych przykładów frazeologizmy somatyczne z udziałem nazw zmysłów i narządów zmysłów to zjawisko fascynujące dla sławisty, ciekawe i barwne, ale jednocześnie niejednoznaczne semantycznie, do czego przyczynia się niepełna, bardziej domyślna, a więc „kontrowersyjna“ ekwiwalentność takich konstrukcji leksykalnych.

BIBLIOGRAFIA:

- BASAJ, M., RYTEL, D. (1981): *Słownik frazeologiczny czesko-polski*. Uniwersytet Śląski, Katowice 1981.
- CZESKO-POLSKI SŁOWNIK ZDRADLIWYCH WYRAZÓW I PUŁAPEK FRAZEOLÓGICZNYCH (2006): *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych*. (ed.) T. Z. Orłoś, WUJ, Kraków.
- ENCYKLOPEDIA BIBLIJNA (2004): *Encyklopedia biblijna*. (ed.) P. Achtemeier, OW Vocatio, Warszawa.
- ENCYKLOPEDIA JĘZYKOZNAWSTWA OGÓLNEGO (1999): *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. (ed.) K. Polański, Ossolineum, Wrocław.
- ESTREICHER, K. (1984): *Historia sztuki w zarysie*. PWN, Warszawa.
- MARKIEWICZ, H., ROMANOWSKI, A. (1990): *Skrzydlate słowa*. PIW, Warszawa.
- KOPALIŃSKI, W. (2004): *Koty w worku czyli z dziejów pojęć i rzeczy*. OW Rytm, Warszawa.
- KOPALIŃSKI, W. (2006): *Słownik symboli*. OW Rytm, Warszawa.
- KOPALIŃSKI, W. (2011): *Słownik mitów i tradycji kultury*. OW Rytm/Bellona, Warszawa.
- KOWALSKI, P. (1998): *Leksykon. Znaki świata: Omen, przesąd, znaczenie*. PWN, Warszawa.
- MRHAČOVÁ, E., BALOWSKI, M. (2009): *Česko-polský frazeologický slovník*. FF OU, Ostrava.

- MRHAČOVÁ, E., PONCZOVÁ, R. (2004): *Lidské tělo v české a polské idiomatice*. Tilia, Ostrava.
- ORŁOŚ, T. Z., HORNIK, J. (1996): *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów*. Universitas, Kraków.
- ORŁOŚ, T. Z. (2005): *Studia z frazeologii czeskiej i polskiej*. WUJ, Kraków.
- PIETRAK-MEISER, H. (1985): *Czeskie wyrażenia i zwroty frazeologiczne na tle porównawczym polskim*. Wyd. KUL, Lublin.
- PIETRAK-MEISER, H. (1993): *Słownik frazeologiczny czesko-polski*. Wyd. KUL, Lublin.
- RIENECKER, F., MAIER, G. (2001): *Leksykon biblijny*. (ed.) W. Chrostowski, OW Vocatio, Warszawa.
- RIPA, C. (2002): *Ikonologia*. (trans.) I. Kania, Universitas, Kraków.
- SIATKOWSKI, J., BASAJ, M. (1991): *Słownik czesko-polski*. SPN/Wyd. WP, Praha/Warszawa.
- SKORUPKA, S. (1949): *Przenośnie w języku potocznym. Poradnik Językowy*, Warszawa, z. 1, s. 5–14; z. 2, s. 5–11.
- SLOVNÍK ČESKÉ FRAZEOLGOIE A IDIOMATIKY (1994): *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. (eds.) F. Čermák, J. Hronek, Academia Praha.
- SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO (1989): *Slovník spisovného jazyka českého*. (ed.) B. Havránek. Praha: Academia. On-line: <http://ssjc.ujc.cas.cz> (dostęp: 28.09.2018).
- SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO PWN (2013): *Słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe. On-line: <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 28.09.2018).
- TKACZEWSKI, D. (2014): Leksem język/jazyk w polskich i czeskich frazeologizmach występujących w przysłowia i sentencjach. In: E. Mrhačová, J. Muryc, U. Kolberová (eds.): *Parémie národů slovanských VII*. FF OU, Ostrava.
- TKACZEWSKI, D. (2017): Zmysły i narządy zmysłów w polskich i czeskich frazeologizmach oraz ich ekwiwalentność. In: U. Kolberová, S. Mizerová (eds.): *Parémie národů slovanských VIII*. FF OU, Ostrava.
- ZAORÁLEK, J. (1947): *Lidová rčení*. Fr. Borový, Praha.

PROFIL AUTORA:

dr hab. Dariusz Tkaczewski, PhD.

Doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, bohemista i słowacyista, językoznawca.

Zainteresowania naukowe: słowiańskie dziedzictwo oraz tradycje Polski i Czech, a w szczególności czesko-polskie/polsko-czeskie związki kulturowe i językowe, pragmatyngwistyczna charakterystyka i analiza współczesnej czeszczyzny, jej rozwarstwienie stylistyczne oraz język czeskich mass mediów, zagadnienia psycholingwistyczne i socjolingwistyczne.

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Filologii Słowiańskiej UŚ,

ul. Grota-Roweckiego 5, 41–205 Sosnowiec, Polska

www.slaw.us.edu.pl

tkaczewski@poczta.onet

dariusz.tkaczewski@us.edu.pl